The background of the entire page is a sepia-toned historical map of the Kurhessen region, showing various towns and geographical features. The map is overlaid with a semi-transparent image of a large, multi-story stone building with Gothic architectural elements, including a prominent tower with a spire. The text is centered over the map and building.

NEOKANTYZM

badeński i marburski

Antologia tekstów

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2011

**Neokantyzm
badeński i marburski**
Antologia tekstów

NR 128

Neokantyzm badeński i marburski Antologia tekstów

pod redakcją
Andrzeja J. Norasa i Tomasza Kubalicy

Redaktor serii: Filozofia
Andrzej Kiepas

Recenzenci
Bolesław Andrzejewski
Aleksander Bobko

Spis treści

Wstęp	7
-----------------	---

Szkoła badeńska

Wilhelm Windelband	19
Normy i prawa przyrody	21
Metoda krytyczna czy genetyczna?	47
Heinrich John Rickert	71
Dwie drogi teorii poznania. Psychologia transcendentalna i logika transcendentalna	73
O pojęciu filozofii	121
Emil Lask	151
Czy istnieje „prymat rozumu praktycznego” w logice?	153
Bruno Arthur Kanut Bauch	161
Podmiot transcendentalny. Zarys transcendentalno-filozoficzny	163

Szkoła marburska

Hermann Cohen	185
O wpływie Kanta na kulturę niemiecką	187
Nauki humanistyczne a filozofia	211

Paul Gerhard Natorp	217
O obiektywnym bądź subiektywnym ugruntowaniu poznania . . .	219
Kant a szkoła marburska	241
Ernst Cassirer	267
Teoria poznania wraz z pytaniami granicznymi logiki	269
Nicolai Hartmann	313
Metoda systematyczna	325
Literatura uzupełniająca.	363

Wstęp

Prezentowany wybór ogranicza się do ukazania tekstów myślicieli zaliczanych do dwóch najważniejszych kierunków, które zaznaczyły się w neokantyzmie, a mianowicie do szkoły badeńskiej i szkoły marburskiej. Przy tej okazji odśladana jest problem całości neokantyzmu, gdyż wśród przedstawionych tekstów znajduje się artykuł Nicolaia Hartmanna (1882–1950), z jednej strony jednego z największych filozofów XX wieku, z drugiej – myśliciela bardzo rzadko postrzeganego w kontekście neokantyzmu. Już zatem to ukazuje, że neokantyzm jest problemem sam w sobie, co jednocześnie utrudnia jego merytoryczną ocenę. Jak zdefiniować kierunek filozoficzny, w odniesieniu do którego nie można właściwie podać ani daty powstania, ani też daty zakończenia? Zrazu ujawnia to liczne trudności z jego historycznym określeniem. Filozofię neokantyzmu bowiem należy rozpatrywać w kontekście całej filozofii dziewiętnastego wieku, a więc trzeba uwzględnić filozofię idealizmu niemieckiego, ale także pozytywizm, czy też materializm. Jednakże z tego powodu sytuacja historyczna neokantyzmu, a szczególnie neokantyzmu szkoły badeńskiej i szkoły marburskiej, jest radykalnie odmienna od tej, z jaką zetknął się sam Kant. Stąd rozbieżności w ocenie tego niezwykle ważnego kierunku filozoficznego. Kierunku ważnego, bo obejmującego ponad sześćdziesiąt lat filozofii światowej, i to w jej najgorętszym – z naszej perspektywy – okresie, to znaczy na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego wieku.

Na temat neokantyzmu w polskiej literaturze filozoficznej napisano już wiele¹ i nie trzeba za każdym razem powracać do tego zagadnienia. Wy-

---

¹ K. Bakradze: *Z dziejów filozofii współczesnej*. Tłum. H. Zelnikowa. Warszawa 1964, rozdział V, s. 150–308; M. Kazimierczak: *Wczesny neokantyzm*. Poznań 1999; A. Przyłębski: *Emila Laska logika filozofii*. Poznań 1990; Idem:

starczy jedynie wskazać istniejącą literaturę. Trzeba jednak podkreślić, że samo pytanie o neokantyzm ujawnia wiele trudności. Uwagę zwraca przede wszystkim sam fakt odpowiedzi na pytanie, co to jest neokantyzm. Wraz z tym pytaniem wyłania się problem jego rozumienia oraz ustalenia jego początku. W czasie słynnej debaty w Davos, do której doszło po wydaniu książki Heideggera *Kant a problem metafizyki* (16 marca–6 kwietnia 1929), Cassirer zwrócił się do jej autora w następujący sposób: „Co Heidegger rozumie przez neokantyzm? Kim jest przeciwnik, do którego zwrócił się Heidegger? Myślę, że trudno [znaleźć – A.J.N.] pojęcie, które byłoby tak mało wyraźnie określone jako pojęcie neokantyzmu”². Wątpliwość Cassirera potwierdza Maria Szyszkowska, pisząc: „Traktowanie neokantyzmu jako doktryny jednolitej i jednoznacznie określonej byłoby bezpodstawne i powierzchowne”³. Wątpliwości budzą także okoliczności, w jakich neokantyzm się narodził. Nawet data jego powstania nie jest jednoznaczna, albowiem historycy filozofii wskazują tu aż cztery możliwości. Jedni wiążą początek neokantyzmu z wydaniem w 1865 roku książki Ottona Liebmann (1840–1912) *Kant und die Epigonen (Kant i epigoni)*, której każdy rozdział kończy się zawołaniem: „also muß nach Kant zurückgegangen werden” („a więc należy powrócić do Kanta”). Inni – z wystąpieniem fizyka Hermanna von Helmholtza (1821–1894), który już w roku 1855 nawoływał do zajęcia się Kantowską teorią poznania. Jeszcze inni jako datę początkową wskazują rok 1860, w którym ukazała się książka Kunona Fischera (1824–1907), nauczyciela Liebmann, *Kants Leben und die Grundlagen seiner Lehre (Życie Kanta i podstawy jego nauki)*. W tym samym roku Fischer wygłosił w Mannheim trzy wykłady o życiu i filozofii Kanta oraz jeden wykład na temat konieczności podjęcia filozofii krytycznej⁴. Nie można też zapominać o artykule Eduarda Zellera (1814–1908) z roku 1862, noszącego tytuł *Über Bedeutung und Aufgabe der Erkenntnistheorie (O znaczeniu i zadaniu teorii poznania)*, który każe

---

W poszukiwaniu królestwa filozofii. Z dziejów neokantyzmu badeńskiego. Poznań 1993; M. Szulakiewicz: *Filozofia w Heidelbergu. Problem transcendentalizmu w heidelberskiej tradycji filozoficznej.* Rzeszów 1995; Idem: *Od transcendentalizmu do hermeneutyki.* Rzeszów 1998; M. Szyszkowska: *Filozofia w Europie.* Białystok 1998; Eadem: *Neokantyzm. Filozofia społeczna wraz z filozofią prawa natury o zmiennej treści.* Warszawa 1970; B. Trochimska-Kubacka: *Absolutyzm aksjologiczny. Rekonstrukcja oparta na aksjologii Rickerta, Schelera i Hartmanna.* Wrocław 1999; Eadem: *Neokantyzm.* Wrocław 1997; A.J. Noras: *Kant a neokantyzm badeński i marburski.* Katowice 2000 (wyd. 2. – 2005).

² E. Cassirer, M. Heidegger: *Wykłady i dysputa w Davos.* Tłum. A.J. Noras. „Edukacja Filozoficzna” 1994, nr 17, s. 17.

³ M. Szyszkowska: *Filozofia w Europie...*, s. 167.

⁴ M. Szyszkowska: *Neokantyzm...*, s. 13. Dlatego Andrzej Przyłębski mówi o czterech wykładach – zob. A. Przyłębski: *Emila Laska logika filozofii...*, s. 8.

powrócić do Kanta nie po to, aby interpretować spuściznę po nim, ale w celu rozwiązania piętrzących się problemów epistemologicznych. Rzuca to światło również na późniejsze losy tego niezwykle bogatego ruchu filozoficznego. Okoliczności, w jakich narodził się neokantyzm, niezwykle trafnie charakteryzuje Janina Kiersnowska-Suchorzewska: „W dziejach filozofii wielkie zestroje myśli ulegają z konieczności rozwojowej wtórnemu rozpadowi. Uległa mu np. orientacyjna dla Sokratesa konstelacja nierozzerwalnych w jego przekonaniu ideałów: wiedzy, cnoty i szczęścia, gdy trychotomicznie rozbita została przez pólsokratyczne szkoły, z których każda jednym tylko z tych ideałów się zadowolniła; uległa takiejże fragmentaryzacji wielka synteza Kanta. Scheda po nim, dostawszy się jego licznym spadkobiercom – została ponownie rozdrobniona: każdy otrzymał, a właściwie wziął sobie część – i traktuje *pars pro toto*. Stąd rozbieżność interpretacyjna u neokantystów. Zależnie od tego, gdzie upatrywać punkt[*u*] ciężkości w systemie Kanta i jego problematyce, możemy u neokantystów rozróżniać minimalnie, jak wiemy, 7 kierunków [...]”⁵. Beata Trochimska-Kubacka potwierdza, że klasyfikacja, którą zaproponowała Kiersnowska-Suchorzewska, jest najbardziej trafna. Jedyne do przedstawicieli krytycyzmu relatywistycznego dodaje – obok Geорга Simmela (1858–1918) – Gustawa Radbrucha (1878–1949). Jednocześnie podkreśla, iż od tego podziału odbiega klasyfikacja dokonana przez Szyszkowską⁶, która nie wyodrębnia nurtu metafizycznego, a Friedricha Paulsena (1846–1908), Ottona Liebmana oraz Johanna Volkelta (1848–1930) zalicza do nurtu realistycznego, natomiast jako dodatkowy wyróżnia nurt eklektyczny i zalicza do niego Brunona Bauchera (1877–1942)⁷. Maria Szyszkowska wyróżnia bowiem kierunek:

- 1) logiczno-metodyczny (szkoła marburska),
- 2) psychologiczno-fizjologiczny (H. Helmholtz i F.A. Lange oraz H. Vaihinger),
- 3) realistyczny (Liebmann, Volkelt, Paulsen),
- 4) psychologiczny (H. Cornelius, L. Nelson),
- 5) aksjologiczny (szkoła badeńska),
- 6) relatywistyczny (G. Simmel i G. Radbruch).

Ogrom nurtów filozoficznych w ramach neokantyzmu powoduje, że trudno o ich jednoznaczną klasyfikację. Zasadniczo wyróżnia się w neokantyzmie dwie fazy. Pierwsza narodziła się z wraz z uświadomieniem

⁵ W przypisie autorka pisze: „Ta klasyfikacja Österreicha nie jest wyczerpującą”. J. Kiersnowska-Suchorzewska: *Metafizyka Kanta w świetle polemiki neokantystów*. „Przegląd Filozoficzny” 1937, nr 40, s. 367.

⁶ Zob. M. Szyszkowska: *Neokantyzm...*, s. 22–28; Eadem: *Filozofia w Europie...*, s. 167–171.

⁷ B. Trochimska-Kubacka: *Neokantyzm...*, s. 10–11.

sobie konieczności powrotu do Kanta, co nastąpiło w połowie dziewiętnastego wieku. Ten pierwszy okres nosi nazwę „filologii Kantowskiej” i zasadniczo różni się od drugiej fazy neokantyzmu, która cechuje się nie tyle powrotem do Kanta, ile – najogólniej rzecz ujmując – korzystaniem z jego metody w uprawianiu filozofii. Ten sposób filozofowania charakterystyczny jest dla końca dziewiętnastego i początku dwudziestego wieku, a zasadniczo wiąże się ze szkołą badeńską i marburską, chociaż się do nich nie ogranicza. Teksty zebrane w tym tomie stanowią prezentację filozofii szkoły badeńskiej i szkoły marburskiej.

Warto o tym pamiętać, gdyż bardzo często próbuje się neokantyzm redukować tylko i wyłącznie do prezentowanych tu szkół. Nic bardziej błędnego. Neokantyzm jest ruchem złożonym i zróżnicowanym do tego stopnia, że identyfikowanie neokantyzmu jedynie ze szkołą badeńską i szkołą marburską zawiera dwa błędy. Po pierwsze, wiąże się z nieuwzględnieniem rozróżnienia wczesnego neokantyzmu i neokantyzmu tych dwóch szkół, o którym powiada się, że jest właściwym neokantyzmem. Po drugie, pomija filozofię Aloisa Riehla (a także jego ucznia Richarda Hönigswalda), o których nie można zapomnieć w analizach neokantyzmu. Teza, że neokantyzm ogranicza się do szkół badeńskiej i marburskiej, pochodzi od Ernsta von Astera⁸. Nie zmienia to jednak faktu, że szkoła badeńska i szkoła marburska to dwa najważniejsze kierunki neokantowskie.

Szkoła badeńska

Szkoła badeńska ma przynajmniej kilka nazw i związana jest z trzema uniwersytetami, a mianowicie z uniwersytetem w Heidelbergu, we Fryburgu Bryzgowijskim (Freiburg im Breisgau) oraz w Straßburgu. Nazwę szkoła badeńska nosi dlatego, że wszystkie trzy uniwersytety leżały na terenach ówczesnej Badenii (dopiero po 1918 roku Straßburg wrócił do Francji). Bywa też określana mianem szkoły południowo-zachodniemieckiej (Badische oder Südwestdeutsche Schule), a skrótowo zwana szkołą południowoniemiecką. Zasadniczo jednak szkoła związana jest z Uniwersytetem w Heidelbergu, gdzie od roku 1862 wykładał filozofię Eduard Zeller, którego zastąpił w roku 1872 Kuno Fischer. Obaj jednak byli nie tyle filozofami, ile historykami filozofii o silnej inspiracji Heglowskiej. W roku 1903 następcą Fischera został Wilhelm Windelband, a po jego śmierci katedrę objął Heinrich Rickert, który mając na względzie ową

---

⁸ Zob. E. von Aster: *Die Philosophie der Gegenwart*. Leiden 1935.

ciągłość dającą się zauważyć od czasów Zellera, mówił o tradycji heidelberskiej. W roku 1931 Rickert opublikował tekst zatytułowany *Tradycja heidelberska w filozofii niemieckiej*⁹, a trzy lata później w zbiorze *Deutsche systematische Philosophie nach ihren Gestaltern* pod redakcją Hermanna Schwarza opublikował artykuł zatytułowany *Tradycja heidelberska a krytycyzm Kanta*¹⁰.

Początek samej szkole dał jednak Wilhelm Windelband (1848–1915)¹¹, który wykładał filozofię kolejno w Zurychu, we Fryburgu Bryzgowijskim (od 1877 roku), w Straßburgu (1882) – jako następca Ottona Liebmann – oraz w Heidelbergu (od roku 1903). Uczniami Windelbanda z tego okresu byli między innymi Emil Lask, Bruno Bauch oraz Helmuth Plessner (1892–1985). Kolejnym przedstawicielem neokantyzmu badeńskiego jest Heinrich Rickert (1863–1936). Trzecim, być może najwybitniejszym reprezentantem szkoły badeńskiej jest, pochodzący z Wadowic, Emil Lask (1875–1915), który studiował trzy lata we Fryburgu, następnie przeniósł się do Straßburga, gdzie poznał Windelbanda. Powrócił jednak do Fryburga, gdzie w roku 1902 doktoryzował się u Rickerta na podstawie rozprawy *Fichtes Idealismus und Geschichte (Idealizm Fichtego a historia)*. Habilitował się w Heidelbergu w roku 1905 u Windelbanda na podstawie rozprawy *Rechtsphilosophie (Filozofia prawa)*. Do neokantyzmu badeńskiego zalicza się jeszcze uczeń Rickerta Bruno Bauch (1877–1942), autor dzieła *Immanuel Kant* (1917). Inni, których tekstów nie zawiera niniejszy tom, to Jonas Cohn (1869–1947), Hugo Münsterberg (1863–1916), Johannes Rehmke (1848–1930) oraz Max Weber (1864–1921).

Filozofię neokantyści badeńscy rozumieli nie tyle w kontekście filozofii Kanta, ile raczej jako jej „aktualizację”. Oznacza to, że neokantyzm szkoły badeńskiej ani szkoły marburskiej nie koncentrował się na literze filozofii Kanta, lecz na jej duchu. Najtrafniej uchwycił to właśnie twórca szkoły badeńskiej Wilhelm Windelband, który w przedmowie do *Prälu-dien* z roku 1883 zaznaczył: „My wszyscy, którzy filozofujemy w XIX wieku, jesteśmy uczniami Kanta. Jednakże nasz dzisiejszy »powrót« do niego nie powinien być jedynie przypomnieniem historycznie uwarunkowanej formy, w jakiej przedstawił on ideę filozofii krytycznej. Im głębiej ujmujemy antagonizm widoczny między różnymi motywami jego myślenia, tym więcej znajduje się środków do opracowania problemów, które ujawnił swymi rozwiązaniami. Zrozumieć Kanta oznacza wykroczyć poza nie-

⁹ H. Rickert: *Die Heidelberger Tradition in der deutschen Philosophie*. Tübingen 1931.

¹⁰ H. Rickert: *Die Heidelberger Tradition und Kants Kritizismus*. In: *Deutsche systematische Philosophie nach ihren Gestaltern*. Hrsg. von H. Schwarz. Bd. 1. Berlin 1934.

¹¹ Szerzej na temat Windelbanda zob. A. Przyłębski: *W poszukiwaniu królestwa filozofii. Z dziejów neokantyzmu badeńskiego...*, s. 11–37.

go¹². Nie chodziło zatem i chodzić nie mogło w ramach neokantyzmu o ortodoksję wobec myśli Kanta, lecz raczej o filozofowanie w duchu Kanta. Ponad sto lat temu, z okazji setnej rocznicy śmierci myśliciela z Królewca, Windelband napisał: „Tak więc dzisiaj, po stu latach, znowu stoimy przed pytaniem: **co powinno stać się z krytycyzmem?**”¹³. Odpowiedź na tak postawione pytanie – ważna również dziś – wyklucza jednakże wszelką ortodoksję w odczytywaniu myśli Kanta. Nie jest to więc pytanie o Kanta, ale o możliwość korzystania z jego filozofii krytycznej w rozwiązaniu problemów filozofii. Paul Natorp, współtwórca szkoły marburskiej, był przekonany, że myśl Kanta należy odczytywać, dodając do niej konieczne korekty, i twierdził jednocześnie, że właśnie filozofia szkoły marburskiej wypływa z owych koniecznych korekt. Pisał tak: „Mowa o ortodoksyjnym kantyzmie szkoły marburskiej nigdy nie miało podstaw, a wraz z rozwojem szkoły straciła ona nawet najdalszy pozór usprawiedliwienia”¹⁴.

Kwestię owego braku ortodoksji w odniesieniu do pojęcia rzeczy samej w sobie niezwykle trafnie ujmuje Bolesław Andrzejewski. Warto przytoczyć dłuższy fragment jego wypowiedzi celem zrozumienia owego odstępstwa od filozofii Kanta. „Z treści zawartych w powyższych rozważaniach wynika dość duża zbieżność poglądów uczniów i kontynuatorów Kanta na problem noumenu. O ile u samego mistrza można się w tym zakresie dopatrywać elementów realistycznych, a nawet w pewnym sensie materialistycznych, to u jego następców dominuje wyraźna tendencja do idealizowania. [...] U olbrzymiej większości późniejszych badaczy nawiązujących do Kanta występuje interpretacja »rzeczy samej w sobie« w sensie negatywnym. Stanowi ona, w ich przekonaniu, jedynie pojęcie graniczne, do którego dochodzi umysł w swej przedmiototwórczej działalności, ale którego nie potrafi przekroczyć i poznać, a nawet, co jest już wyraźną cechą idealizmu immanentnego, nie może uznać za byt realny. Zarówno więc kantyzm końca XVIII w., jak i neokantyzm drugiej połowy w. XIX zamykają się w sobie, ograniczając tym samym świat do przeżyć wewnątrzpodmiotowych oraz negując istnienie transcendentnej »rzeczy samej w sobie«”¹⁵. Interesujące

¹² W. Windelband: *Vorwort*. In: *I d e m: Präludien. Aufsätze und Reden zur Einführung in die Philosophie*. Aufl. 4. Bd. 1. Tübingen 1911, s. IV. Por. M. Szulakiewicz: *Obecność filozofii transcendentalnej*. Toruń 2002, s. 166.

¹³ W. Windelband: *Nach hundert Jahren. (Zu Kants hundertjährigem Todestage)*. In: *I d e m: Präludien...*, Bd. 1, s. 147–148.

¹⁴ „Die Rede von einem orthodoxen Kantianismus der Marburger Schule war niemals begründet; sie hat mit der Weiterentwicklung dieser Schule auch jeden fernsten Schein von Berechtigung verloren”. P. Natorp: *Kant und die Marburger Schule*. „Kant-Studien” 1912, Bd. 17, s. 193. W niniejszym tomie s. 241.

¹⁵ B. Andrzejewski: *Problem noumenu w kantyzmie i neokantyzmie*. W: *W kręgu inspiracji kantowskich*. Red. R. Kozłowski. Warszawa–Poznań 1983, s. 115–116.

w kontekście przytoczonej uwagi jest to, że już w roku 1877 Eduard von Hartmann, w rozprawie stanowiącej drugie, rozszerzone wydanie rozprawy *Erläuterungen zur Metaphysik des Unbewussten*¹⁶, która ukazała się pod zupełnie innym tytułem, wskazywał pewną trudność w rozumieniu rzeczy samej w sobie. „Jeśli – pisał von Hartmann – rzecz sama w sobie (albo nie-Ja) zostaje zdyskredytowana do czystego przedstawienia (to znaczy do produktu Ja), to takiej teorii poznania nie można już więcej nazywać neokantyzmem, lecz trzeba ją nazywać neofichteinizmem”¹⁷. Kwestia ta jest bardziej złożona, ponieważ odwołanie się do *Krytyki praktycznego rozumu*, tak charakterystyczne dla szkoły badeńskiej – w przeciwieństwie do szkoły marburskiej, która odwoływała się przede wszystkim do *Krytyki czystego rozumu* – stanowi również silny motyw Fichteński w filozofii szkoły badeńskiej.

Szkoła marburska

Szkoła marburska, w odróżnieniu od szkoły badeńskiej, związana była tylko z jednym uniwersytetem, a mianowicie z Uniwersytetem w Marburgu (Marburg an der Lahn) w Hesji. I to właśnie Marburg był tym miasteczkiem, do którego na początku dwudziestego wieku zjeżdżali studenci filozofii z całej Europy. Prekursorem – jak słusznie zauważa Szyszkowska – był Friedrich Albert Lange (1828–1875)¹⁸, który w roku 1872 został mianowany profesorem w Marburgu, autor słynnej rozprawy *Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*¹⁹.

Pod kierunkiem Langego w Marburgu habilitował się Hermann Cohen (1842–1918), myśliciel uchodzący za rzeczywistego twórcę szkoły. Kolejnym marburczykiem był Paul Natorp (1854–1924), który habilitował się u Cohena w roku 1881 na podstawie rozprawy *Descartes' Erkenntnistheorie. Eine Studie zur Geschichte des Kritizismus (Teoria poznania Kartezjusza. Studium z historii krytycyzmu)*. Uczniem obydwu marburczyków był, urodzony we Wrocławiu, Ernst Cassirer (1874–1945), który doktoryzował

¹⁶ E. von Hartmann: *Erläuterungen zur Metaphysik des Unbewussten mit besonderer Rücksicht auf den Panlogismus*. Berlin 1874.

¹⁷ E. von Hartmann: *Neukantianismus, Schopenhauerianismus und Hegelianismus in ihrer Stellung zu den philosophischen Aufgaben der Gegenwart. Zweite erweiterte Auflage der „Erläuterungen zur Metaphysik des Unbewussten“*. Berlin 1877, s. 21–22.

¹⁸ M. Szyszkowska: *Neokantyzm...*, s. 63.

¹⁹ Tłumaczenie polskie: *Historia filozofii materialistycznej i jej znaczenie w teraźniejszości*. Tłum. A. Świętochowski, F. Jezierski. Warszawa 1881.

się w Marburgu w roku 1899 (na podstawie nieopublikowanej rozprawy pod tytułem *Descartes' Kritik der mathematischen und naturwissenschaftlichen Erkenntnis*), habilitował się natomiast w Berlinie w siedem lat później. W przypadku szkoły marburskiej filozofem, który zasługuje na szczególną uwagę, jest Nicolai Hartmann. Wciąż jeszcze pozostaje wiele nierozwiązanych wątpliwości oraz pytań bez odpowiedzi co do stosunku Hartmanna do filozofii Cohena i Natorpa – czy zdradził naukę swoich mistrzów przejęty ideami fenomenologii, czy też pozostał jej do końca wierny. Rozstrzygnięcie tych wątpliwości nie może być jednak tematem niniejszego opracowania, gdyż wymagają one odrębnego studium. Kwestia ta z pewnością nie jest jednoznaczna. Do szkoły marburskiej – bądź też szerzej, do uczniów Cohena i Natorpa – zalicza się ponadto teoretyków prawa Hansa Kelsena (1897–1973) i Rudolfa Stammlera (1856–1938), a także Karla Vorländera (1860–1928), Heinza Heimsoetha (1886–1975), Władysława Tatarkiewicza (1886–1980), Jose Ortegę y Gassetę (1883–1955) oraz Borysa Pasternaka (1890–1960).

Przedstawiony tom zawiera wybór oraz opracowanie naukowe tekstów najważniejszych przedstawicieli neokantyzmu. W niniejszym zbiorze znajdują się rozprawy głównych reprezentantów obu szkół neokantowskich: szkoły marburskiej oraz szkoły badeńskiej, zwanej również szkołą południowoniemiecką. Antologia ma być z jednej strony zachętą, z drugiej zaś – ułatwieniem studiów nad filozofią współczesną. W celu ułatwienia dalszych studiów nad neokantyzmem podajemy bibliografię najważniejszych prac wybranych przedstawicieli tego kierunku w języku oryginału. Antologia kierowana jest przede wszystkim do studentów oraz doktorantów. Liczymy również, że nasz skrypt okaże się przydatny także poza kręgami akademickimi, czyli tym wszystkim, których interesuje filozofia współczesna.

Autorami przekładów są pracownicy naukowcy polskich uczelni – dr hab. Artur Mordka (Uniwersytet Rzeszowski), dr Alicja Pietras (Akademia Pomorska), dr Marcin Furman (Akademia Pomorska), oraz osoby związane z translatorium języka niemieckiego w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego: prowadzący translatorium – prof. dr hab. Andrzej J. Noras, dr Dariusz Bęben, dr Tomasz Kubalica, mgr Anna Musioł i mgr Witold Marzęda, a także studenci. Wszystkim autorom przekładów należą się słowa podziękowania za wnikliwą pracę translatorską.

Kryterium doboru koncentruje się na tekstach filozofów reprezentatywnych dla późnej fazy neokantyzmu, które mają podstawowe znaczenie dla ukazania zajmowanego przez ich autorów stanowiska teoretycznego wobec najważniejszych problemów filozoficznych. Dobór tekstów źródło-

wych przedstawionych w antologii ma charakter filozoficzno-problemowy, to znaczy w ich selekcji kierowaliśmy się tym, żeby zaprezentowane materiały zawierały najważniejsze poglądy filozoficzne wybranych przedstawicieli neokantowskiego krytycyzmu. Wybór nie był łatwy, gdyż staraliśmy się jednocześnie o to, aby wybrane teksty stanowiły zwartą całość. Decydowaliśmy się zatem na stosunkowo krótkie teksty, chcąc uniknąć konieczności wyboru fragmentów większych całości. Teksty zostały zaopatrzone w krótkie notki biograficzne, całości zaś dopełnia literatura uzupełniająca.

Wyrazy wdzięczności i podziękowania składamy również Prof. Dr. Helmutowi Holzheyowi oraz Dr. Hartwigowi Wiedebachowi z Hermann Cohen-Gesellschaft za życzliwą pomoc w wyborze tekstów.

*Andrzej J. Noras
Tomasz Kubalica*

Literatura uzupełniająca

Wilhelm Windelband

- Beiträge zur Lehre vom negativen Urteil.* In: *Straßburger philosophische Abhandlungen zu E. Zellers 70. Geburtstag.* Freiburg im Breisgau: Mohr (Siebeck), 1884, s. 167–195.
- Der Wille zur Wahrheit. Rede bei der akademischen Feier der Universität am 22. November 1909.* Heidelberg: Winter, 1909.
Tłumaczenie polskie: *Wola prawdy (przemówienie z okazji święta Uniwersyte- tu w Heidelbergu wygłoszone 22 listopada 1909 roku).* Tłum. T. K u b a l i c a. W: „Folia Philosophica”. T. 26. Red. P. Ł a c i a k. Katowice 2008, s. 45–58).
- Einleitung in die Philosophie.* Tübingen: Mohr (Siebeck), 1914.
- Immanuel Kant. Zur Säkularfeier seiner Philosophie. Ein Vortrag 1881.* In: I d e m: *Präludien. Aufsätze und Reden zur Philosophie und ihrer Geschichte.* Bd. 1. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1924, s. 112–146.
- Logik.* In: *Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts. Festschrift für Kuno Fischer.* Hrsg. von W. W i n d e l b a n d. Aufl. 2. Heidelberg: Winter, 1907.
- Ueber die Gewissheit der Erkenntniss. Eine psychologisch-erkenntnistheoretische Studie.* Berlin: Henschel, 1873.
- Vom System der Kategorien.* In: *Philosophische Abhandlungen, Christoph Sigwart zu seinem 70. Geburtstage 28. März gewidmet.* Tübingen–Freiburg im Breis- gau–Leipzig: Mohr (Siebeck), 1900, s. 43–58.

Heinrich Rickert

- Das Eine, die Einheit und die Eins. Bemerkungen zur Logik des Zahlbegriffs.* Aufl. 2. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1924.

- Der Gegenstand der Erkenntnis. Ein Beitrag zum Problem der philosophischen Transcendenz.* Freiburg im Breisgau: Mohr (Siebeck), 1892. (Aufl. 4. u. 5. – Tübingen 1921, Aufl. 6. – Tübingen 1928).
- Die Erkenntnis der intelligibeln Welt und das Problem der Metaphysik.* „Logos” 1927, Nr. 16, s. 162–203.
- Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften.* Aufl. 6. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1929.
- Die Logik des Prädikats und das Problem der Ontologie.* Heidelberg: Winters, 1930.
- Die Philosophie des Lebens. Darstellung und Kritik der philosophischen Modeströmungen unserer Zeit.* Aufl. 2. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1922.
- Grundprobleme der Philosophie. Methodologie. Ontologie. Anthropologie.* Tübingen: Mohr (Siebeck), 1934.
- Kennen und Erkennen. Kritische Bemerkungen zum theoretischen Intuitionismus.* „Kant-Studien” 1934, Nr. 39, s. 139–155.
- Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft.* Aufl. 6. u. 7. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1926; Stuttgart: Reclam, 1986.
- System der Philosophie. Allgemeine Grundlegung der Philosophie.* Tübingen: Mohr (Siebeck), 1921.
- Thesen zum System der Philosophie.* „Logos” 1932, Nr. 21, s. 97–102.
- Über logische und ethische Geltung.* „Logos” 1914, Nr. 19, s. 182–221.
- Unmittelbarkeit und Sinndeutung. Aufsätze zur Ausgestaltung des Systems der Philosophie.* Tübingen: Mohr (Siebeck), 1939.
- Zur Lehre von der Definition.* Aufl. 2. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1915.

Emil Lask

- Die Lehre vom Urteil.* Tübingen: Mohr (Siebeck), 1912.
Przedruk w: I d e m: *Gesammelte Schriften.* Bd. 2. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1923, s. 283–463.
- Die Logik der Philosophie und die Kategorienlehre. Eine Studie über den Herrschaftsbereich der logischen Form.* Tübingen: Mohr (Siebeck) 1911.
Przedruk w: I d e m: *Gesammelte Schriften.* Bd. 2. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1923, s. 1–282.

Bruno Bauch

- Anfangsgründe der Philosophie.* Aufl. 2. Leipzig: Meiner, 1932.
- Die Idee.* Leipzig: Reinicke, 1926.
- Studien zur Philosophie der exakten Wissenschaften.* Heidelberg: Winter, 1911.
- Systematische Selbstdarstellung.* In: *Deutsche systematische Philosophie nach ihren Gestaltern.* Hrsg. von H. S c h w a r z. Bd. 1. Berlin: Junker und Dünhaupt, 1931, s. 227–279.
- Wahrheit, Wert und Wirklichkeit.* Leipzig: Meiner, 1923.

Hermann Cohen

Das Prinzip der Infinitesimal-Methode und seine Geschichte. Ein Kapitel zur Grundlegung der Erkenntniskritik. Berlin: F. Dümmler, 1883.

Die systematischen Begriffe in Kants vorkritischen Schriften nach ihrem Verhältniss zum kritischen Idealismus. In: *Hermanns Cohen Schriften zur Philosophie und Zeitgeschichte.* Bd. 1. Hrsg. von A. Görland, E. Cassirer. Berlin: Akademie-Verlag, 1928, s. 276–335.

Kants Theorie der Erfahrung. Berlin: F. Dümmler, 1871.

Kommentar zu Immanuel Kants Kritik der reinen Vernunft. Aufl. 2. Leipzig: Meiner, 1907.

Logik der reinen Erkenntnis. Aufl. 2. Berlin: B. Cassirer, 1914.

Religion der Vernunft aus den Quellen des Judentums. Aufl. 2. Köln: Melzer, 1959.

Paul Natorp

Allgemeine Logik. (Unveröffentlichtes Manuskript). In: *Erkenntnistheorie und Logik im Neukantianismus.* Hrsg. von W. Flach, H. Holzhey. Hildesheim: Gerstenberg, 1979, s. 226–269.

Allgemeine Psychologie nach kritischer Methode. Tübingen: Mohr, 1912.

Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften. Saarbrücken: Müller, 2006.

Philosophie – ihr Problem und ihre Probleme: Einführung in den kritischen Idealismus. Hrsg. von K.-H. Lembek. Aufl. 5. Göttingen: Ruprecht, 2008.

Platos Ideenlehre: eine Einführung in den Idealismus. Hamburg: Meiner 2004.

Sozialpädagogik. Paderborn: Schöningh, 1974.

Ernst Cassirer

An Essay on Man. An Introduction to a Philosophy of Human Culture. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe.* Bd. 23. Hrsg. von M. Lukay. Hamburg: Meiner, 2006.

Тłumaczenie polskie: *Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury.* Тłum. A. Stanięwska. Warszawa: Czytelnik, 1977.

Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe.* Bd. 2–5. Hrsg. von B. Recki. Hamburg: Meiner, 1999–2000.

Kants Leben und Lehre. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe.* Bd. 8. Hrsg. von B. Recki. Hamburg: Meiner, 2001.

Philosophie der symbolischen Formen. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe.* Bd. 11–12. Hrsg. von B. Recki. Hamburg: Meiner, 2001–2002.

Substanzbegriff und Funktionsbegriff: Untersuchungen über die Grundfragen der Erkenntniskritik. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe.* Bd. 6. Hrsg. von B. Recki. Hamburg: Meiner, 2000.

- Tłumaczenie polskie: *Substancja i funkcja. Badania nad podstawowymi problemami krytyki poznania*. Tłum. P. P a r s z u t o w i c z. Kęty: Derewiecki, 2008.
- The Myth of the State*. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe*. Bd. 25. Hrsg. von M. L u k a y. Hamburg: Meiner, 2007.
- Tłumaczenie polskie: *Mit państwa*. Tłum. A. S t a n i e w s k a. Warszawa: IFiS PAN, 2006.
- Wykłady i dysputa w Davos*. Tłum. A. J. N o r a s. „Edukacja Filozoficzna” 1994, nr 17, s. 7–26.
- Zur Einstein'schen Relativitätstheorie. Erkenntnistheoretische Betrachtungen*. In: *Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe*. Bd. 10. Hrsg. von B. R e c k i. Hamburg: Meiner, 2001.
- Tłumaczenie polskie: *O teorii względności Einsteina: studium z teorii poznania*. Tłum. P. P a r s z u t o w i c z. Kęty: Derewiecki, 2006.

Nicolai Hartmann

- Ästhetik*. Aufl. 2. Berlin: de Gruyter, 1966.
- Das Problem des geistigen Seins. Untersuchungen zur Grundlegung der Geschichtsphilosophie und der Geisteswissenschaften*. Aufl. 3. Berlin: de Gruyter, 1962.
- Der Aufbau der realen Welt. Grundriß der allgemeinen Kategorienlehre*. Aufl. 3. Berlin: de Gruyter, 1964.
- Die Philosophie des deutschen Idealismus*. I. Teil: *Fichte, Schelling und die Romantik*; Teil 2: *Hegel*. Aufl. 3. Berlin: de Gruyter, 1974.
- Einführung in die Philosophie. Überarbeitete vom Verfasser genehmigte Nachschrift der Vorlesung im Sommersemester 1949 in Göttingen*. Aufl. 2. Osnabrück: Hanc-
kel, 1952.
- Tłumaczenie polskie: *Wprowadzenie do filozofii. Autoryzowany zapis wykładu wygłoszonego w semestrze letnim 1949 roku w Getyndze*. Tłum. A. J. N o r a s. Warszawa: Aletheia, 2000.
- Ethik*. Aufl. 4. Berlin: de Gruyter, 1962.
- Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis*. Aufl. 5. Berlin: de Gruyter, 1965.
- Tłumaczenie polskie: *Zarys metafizyki poznania*. Tłum. E. D r z a z g o w -
s k a, P. P i s z c z a t o w s k i. Warszawa: IFiS PAN, 2007.
- Möglichkeit und Wirklichkeit*. Aufl. 3. Berlin: de Gruyter, 1966.
- Philosophie der Natur. Grundriß der speziellen Kategorienlehre*. Aufl. 2. Berlin: de
Gruyter, 1980.
- Platos Logik des Seins*. Aufl. 2. Berlin: de Gruyter, 1965.
- Zur Grundlegung der Ontologie*. Aufl. 4. Berlin: de Gruyter, 1965.

Projektant okładki
Paulina Tomaszewska-Ciepty

Redaktor
Małgorzata Pogłódek

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Lidia Szumigala

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552
ISBN 978-83-226-1981-2 (wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-641-1 (wersja elektroniczna)

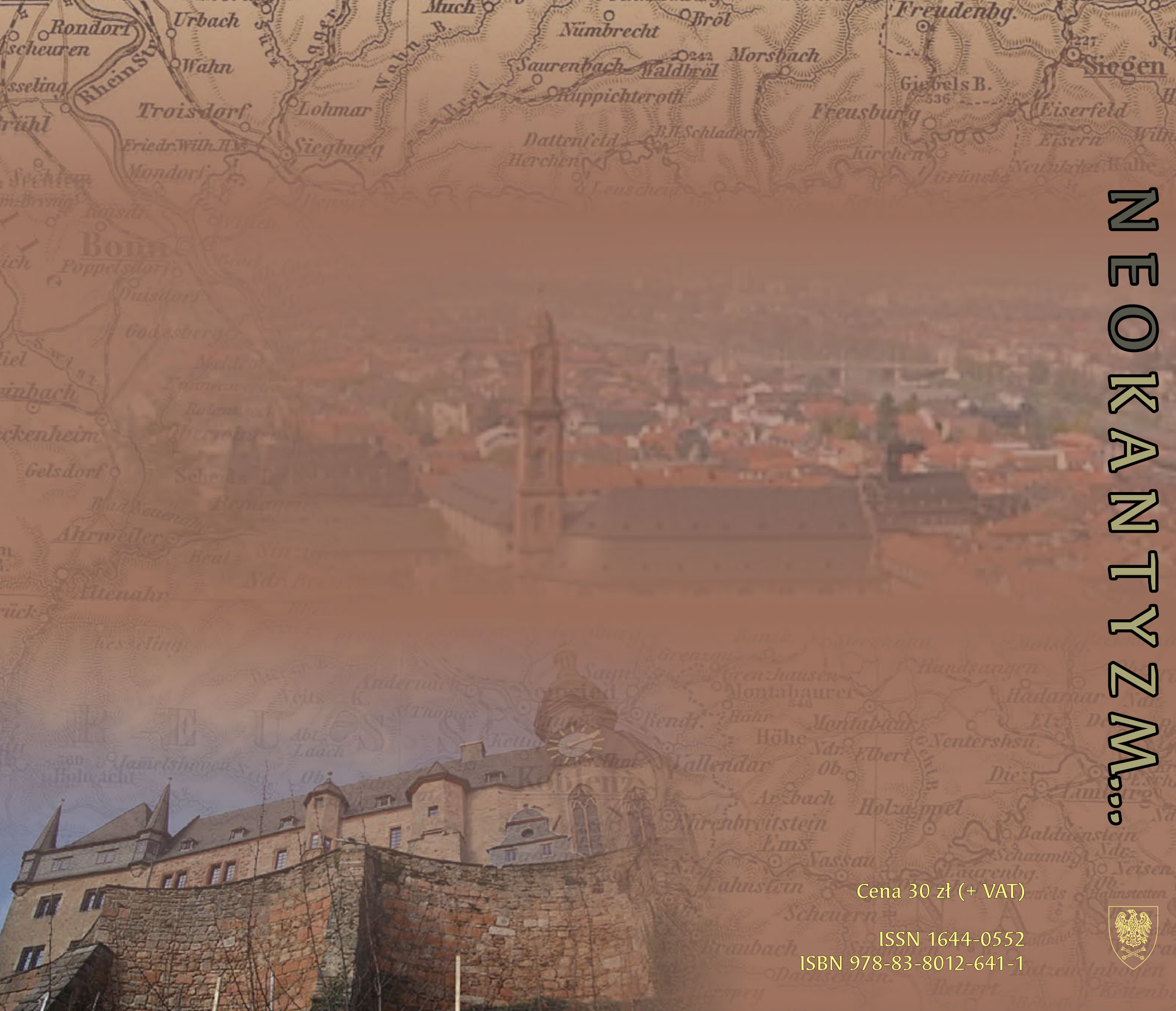
Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 23,0. Ark. wyd. 25,5.
Papier offset. kl. III, 90 g   Cena 30 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

NEOKANTYZM...

Cena 30 zł (+ VAT)

ISSN 1644-0552

ISBN 978-83-8012-641-1

